

УДК 340.15

Валентина Віталіївна МОСКАЛЮК,
студентка групи Ф-6-ПЗдср-17-4 ХНУВС*Науковий керівник: доцент кафедри цивільного права та процесу
факультету № 6 ХНУВС кандидат юридичних наук, доцент Чалий Ю. І.***КАТЕГОРІЯ «ВОЛОДІННЯ» У РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ
ТА СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ**

1. Цінність розгляду правового інституту «володіння» за вимогами римського приватного права полягає в тому, що дана правова конструкція зберегла свій вигляд й до наших часів. Порівняння того, як розумілося володіння римськими юристами та того, як воно конструється українським законодавцем, дозволяє для юриста-початківця прослідкувати етапи становлення даного інституту. Подібний порівняльний аналіз має не тільки пізнавальне значення. Висновки вказаної аналітичної роботи дозволяють виявити позитивні та негативні сторони побудування володіння в античну епоху та за редакцією сучасного законодавства.

2. У джерелах римського приватного права володіння позначається латинським терміном *possessio* (походить від *potis sedeo* – «сиджу як господар»). Виникло *possessio* через потребу надання захисту фактам захоплення суб'єктами земельних ділянок, що раніше нікому не належали. Така потреба пояснюється тим, що необхідно було юридично припинити свавілля, пов'язане з нескінченними випадками відбирання землі одними особами в інших. З цього, римські юристи сформулювали принцип, у відповідність з яким правовому захисту (у вигляді інтердикту) підлягали інтереси володільців, які першими посідали на земельній ділянці: «хто раніше, той більш сильний у праві». Але захисту підлягав не будь-який випадок володіння. Власне *possessio* утворювалося двома обставинами: об'єктивною, а саме – фактичним знаходженням речі в особи (*corpus possessionis*), та суб'єктивною – наміром особи володіти річчю для себе (*animus possidendi*). Просте знаходження речі в особи без наявності *animus possidendi* не підлягало правовому захисту. Таке володіння термінологічно позначали словом *detentio*.

3. Вимоги сучасного цивільного законодавства України володіння позначають словосполученням «право володіння чужим майном», чим встановлюються принципи відмінності такого володіння, у порівнянні з редакцією цього інституту за правом Риму (ст. 397-399 ЦК України). Тобто, володільець тепер має усвідомлювати, що він володіє чужою річчю (відсутній намір володіти річчю тільки для себе – *animus possidendi*). Причому, підставами виникнення права володіння може бути факт укладення договору, в тому числі – з власником речі, про передання володільцеві даної речі чи інші підстави, визначені законом (ст. 398 ЦК України). Отже, тепер володіння виникає не з «факту», а з «права», що перетворює його на різновид речових прав, прав на чужі речі.

4. Описана трансформація володіння утворює деякі практичні проблеми, в тому числі створює небезпеку виникнення конкуренції позовів. По-перше, для можливості захисту інтересів володільця, він тепер має передусім довести наявність у нього правової підставності знаходження чужої речі. По-друге, виникає питання про вид позову. Це має бути зобов'язальний чи, навпаки, речовий позов? Відповіді на це запитання законодавець не надає.

Одержано 17.04.2018

УДК 347.441

Вікторія Ігорівна ІЛЛАРІОНОВА,
студентка групи Ф-6-ПЗдср-16-3 ХНУВС*Науковий керівник: доцент кафедри цивільного права та процесу
факультету № 6 ХНУВС кандидат юридичних наук Вакулович Е. В.***ОКРЕМІ АСПЕКТИ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ**

Виникнення договірних відносин можливе за наявності двох умов: по-перше, досягнення сторонами згоди щодо істотних умов договору, по-друге, надання згоді належної форми, якщо це необхідно за чинним законодавством або за волевиявленням сторін.

Відповідно до ч. 1 ст. 638 Цивільного кодексу України договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Отже, цивільно-правовий договір є такою правовою формою, в якій втілюється узгоджене волевиявлення сторін. За вказаним правилом договір не може вважатися укладеним, якщо сторони в належній формі не досягли згоди з усіх істотних умов договору.

Дискусія стосовно розмежування недійсних та неукладених договорів існувала ще до прийняття чинного Цивільного кодексу України і на сьогоднішній день це питання не можна вважати закритим. Підставою виникнення проблеми стало різне застосування судами України норм цивільного законодавства про визнання договорів недійсними та неукладеними. Різне застосування полягало в тому, що фактично відбувалося ототожнення неукладеного та недійсного договорів. Зокрема, при прийнятті рішень про визнання договору недійсним головним чинником зазначалась відсутність в договорі всіх необхідних істотних умов, що насправді є підставою для визнання договору неукладеним відповідно до ч. 1 ст. 638 Цивільного кодексу України. Вбачається, що така мотивація є помилковою, оскільки неможливо визнати недійсним такий договір, щодо якого сторони не дійшли згоди за всіма істотними умовами, в силу чого він має вважатися неукладеним. А стосовно встановлення факту недійсності договору слід керуватись виключно правилами, передбаченими у ст. 215 Цивільного кодексу України.

Також, стосовно неукладених договорів правильним уявляється не визнання їх такими, а встановлення факту неукладення договору.

Положення Цивільного кодексу України на сьогоднішній день не дозволяють остаточно вирішити проблему розмежування зазначених категорій.

Так, відповідно до ст. 220 ЦК України договір є недійсним у разі недодержання сторонами вимог про нотаріальне посвідчення договору. З іншого боку, відповідно до ч. 3 ст. 639 ЦК України, якщо сторони домовились про нотаріальне посвідчення договору, щодо якого законом не вимагається нотаріальне посвідчення, такий договір є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення. А відповідно до ч. 3. ст. 640 ЦК України договір, який підлягає нотаріальному посвідченню, є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення. Отже, момент нотаріального посвідчення договорів, щодо яких домовленістю сторін передбачено обов'язкове нотаріальне посвідчення, має важливе значення для того, щоб вважати їх укладеними. З наведеного прикладу вбачається неоднаковий підхід до встановлення наслідків недодержання нотаріальної форми договору, оскільки в одному випадку договір буде визнаний недійсним відповідно до ст.ст. 215, 220 ЦК України, а в іншому – неукладеним на підставі ст.ст. 638, 640 ЦК України.

Слід також зауважити, що згідно ст. 236 ЦК України нікчемний договір або договір, визнаний судом недійсним, є недійсним з моменту його вчинення. Зміст ст. 207 ЦК України свідчить про те, що вчинення договору збігається з моментом укладення договору.

Необхідність чіткого розмежування недійсних та неукладених договорів також обумовлюється юридичними наслідками встановлення таких фактів. А саме, недійсні договори породжують тільки ті юридичні наслідки, які пов'язані з їх недійсністю, як це зазначається у ч. 1 ст. 216 ЦК України. Загальним наслідком недійсних договорів є двостороння реституція. Також, встановлено норми щодо строку для пред'явлення вимог про застосування наслідків недійсності договору, щодо недійсності окремих частин договору та моменту недійсності договору, а також відносно можливості вимагати відшкодування заподіяної моральної шкоди і збитків.

Отже, можна дійти висновку, що в чинному Цивільному кодексі України має місце невідповідність окремих норм стосовно підстав визнання договорів недійсними та встановлення факту неукладення договорів, що обумовлює можливі помилки при розмежуванні неукладених та недійсних договорів.

Одержано 17.04.2018

УДК 340.15

Дарина Олегівна КЛИМЕНКО,

студентка групи Ф-6-ПЗдср-17-2 ХНУВС

Науковий керівник: доцент кафедри цивільного права та процесу

факультету № 6 ХНУВС кандидат юридичних наук, доцент Чалий Ю. І.

РОЗЛУЧЕННЯ ЗА ДИГЕСТАМИ ЮСТИНІАНА

З найдавніших часів римська сім'я була моногамною та патріархальною. Перша історична форма моногамії була заснована на владі батька сімейства. Давньоримська сім'я несла на собі відбиток родового ладу. Вона будувалася за принципом підпорядкування владі глави сімейства. До складу сім'ї, крім глави сімейства, належали його дружина, діти та їхнє потомство, інші родичі, кабальні, а також раби.

За Давнім римським правом шлюб міг припинятися за наявності хоча б однієї з передбачених законом підстав. Як зазначалося: «Шлюб припиняється розлученням, смертю, взяттям в полон або іншим випадком рабства одного з них (подружжя)» D.24.2.1.

Досить поширеною є думка, що для римського права була характерна свобода розлучень. Однак справа в тому, що на початку розвитку римської держави свобода розлучень хоча і не була офіційно обмежена, але суспільством не сприймалася.

Щоправда, в стародавню епоху існував досить цікавий інститут, в якому наука, ще не повністю розібралася – сімейний суд. До компетенції сімейного суду, входили всі найважливіші питання сімейного життя (в тому числі, звичайно, він збирався у випадку розлучення подружжя).

Розуміння ж шлюбу як вільного союзу виникло і затвердилося лише в ті часи, коли римське суспільство керувалося здоровою та чистою мораллю. І необхідно також зазначити, що розлучення в стародавню епоху були поодинокими. Суспільна думка, авторитет сімейної влади та сімейних судів, а також вплив цензорів заважали зловживанням цією свободою.

Зловживання свободою розлучень все ж з'явилися і досягли дійсно страшних масштабів наприкінці періоду республіки. Історики того періоду та сучасні романісти наводять у літературних джерелах багато прикладів аморальної поведінки представників стародавнього римського суспільства. Відповідно, саме в той період різко збільшилася кількість розлучень.

Не дивлячись на скандальні зловживання свободою розлучень, закони того часу не забороняли їх прямо. Але імператори почали замислюватися над механізмами їх обмеження.

Підсумовуючи, хотілося б наголосити, що протягом існування Стародавнього Риму інститут розлучення пережив багато змін. На початку це було абсолютно вільне від нормативного регулювання суспільне явище. Шлюби були міцними, оскільки підтримувалися громадською думкою та оберігалися цензорами. Розлучення були неприпустимі не в правовому, а в моральному плані. Поступово, римляни більш спокійно відносяться до розлучень аж до кінця республіканського періоду, коли ступінь розбещеності суспільства досягає апогею і кількість розлучень суттєво збільшується. Тому імператори були вимушені вводити різноманітні обмеження для розлучення та чітко визначати причини для жінок і чоловіків, за яких вони можуть розлучатися. За незаконне розлучення накладалися штрафи та інші санкції, яскраві приклади яких містять літописи тих часів.

Одержано 17.04.2018

